

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ד' דחנוכה תשפ"ב לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף רס"ג

לכם לאהליכם ע"כ. ונראה דעל זה רימו הכתוב (שיר ג-יא) צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו. ואיתא במשנה (תענית כו:) ביום חתונתו זה מתן תורה, וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש ע"כ. כי בשני זמנים הללו נתעטרו בנות ציון שנתעברו כל אחד ואחד בזכר, ונעשית כל אחת ואחת אם בבית ישראל.

והענין יש לומר, דבני ישראל דאגו שמא נתחייבו 'כליידה' על שאכלו ביום הכפורים. ולכאורה הלא הקטנים וקטנות והיולדות והחולים אינם בני חיובא, ולא נתחייבו כרת, ולמה דאגו שנתחייבו 'כליידה'. אך הכוונה דשיטת רש"י (שבת כה ד"ה כרת) שעונש כרת כולל גם כילוי בנים ע"ש. (ולא כדעת הריב"א (שם) שאינו נענש בכילוי בנים אלא בעבירות שנאמר בהן עריירי). וכיון שנתחייבו כולם כרת הרי זה כליידה לכולם, הם ובניהם יחד. ואם כן מכל שכן שחייבי כריתות לא יפקדו להוליד בנים. ועל כן להורות להם שאין גם על אחד מהם חיוב כרת, כל אחד ואחד נתעברה אשתו זכר.

ועל דרך זה היה במתן תורה, שהרי אמר הכתוב (שמות כד-יא) ויראו את אלקי ישראל וגו', ואל אצילי בני ישראל [הם נדב ואביהוא והזקנים] לא שלח ידו [מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד] ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו [היו מסתכלים בו בלב גס]. וכמו כן נתייראו ישראל במתן

הנה כבר דברנו אתמול אודות חינוך המקדש בימי שלמה, שעשה חג שבעת ימים (מלכים א ח-סה), ואמרו חז"ל (מועד קטן טו.) אמר רבי יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאייהן של ישראל כליידה. יצתה בת קול ואמרה להם, כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. מאי דרוש, אמרו קל וחומר, ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם, וקרבן יחיד [של נשיאים] דוחה שבת דאיסור סקילה [דחמור מכרת], מקדש דקדושתו קדושת עולם, וקרבן צבור [דמה שהיו מקריבין בימי חנוכת הבית קרבן ציבור הוא], ויום הכפורים דענוש כרת, לא כל שכן. אלא אמאי היו דואגים, התם [במשכן] צורך גבוה [היו קרבנות], הכא [בחנוכת הבית] צורך הדיוט [משתה] וכו'. ומנלן דאחיל להו, דתני תחליפא ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו (שם ח-טו). לאהליהם, שהלכו ומצאו נשיהם בטרה. שמחים, שנהנו מזיו השכינה. וטובי לב, שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר. על כל הטובה, שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העולם הבא.

ומתחלה נבאר מה שאמרו, וטובי לב שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר ע"כ. ומצינו כיוצא בזה במתן תורה, שאמרו (שבת פט.) מדבר פארן, שפרו ורבו עליה ישראל. וברש"י דכל אחד נתעברה אשתו זכר במצות שובו

תורה שראו כולם, וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר (שם יט-כ), ויתכן שנתחייבו מיתה אולי הסתכלו בלב גס, לא לפי הכבוד הראוי לשכינה, ונתחייבו על זה כרת. על כן הראה להם ה' שלא נכשלו, וכל אחד ואחד ילדה אשתו זכר. [ונתעוררתי דיתכן דעל זה נאמר (במדבר ג-ד) וימת נדב ואביהוא וגו' ובנים לא היו להם, דבהיות שהם היו מאצילי ישראל שנתחייבו מיתה בשביל שנסתכלו והציצו, אלא שהמתין להם עד יום חנוכת המשכן (רש"י שם), על כן לא נפקדו שוב בבנים].

*

ויש להבין בתחלה מה סברו שלמה המלך והסנהדרין שעשו שמחה ומשתה ביום הכפורים שלמדו מקל וחומר, ושוב היו דואגים התם צורך גבוה הכא צורך הדיוט. וביאר בחתם סופר (פ' פקודי קסה.) דודאי לאכול ביום הכיפורים לשם מצוה, אם אדם יוכל לכיין כל מחשבתו לכבוד ה' בלי שום כוונה אחרת להנאת הגוף, אזי הוא צורך גבוה כמו קרבנות נשיאים, ועוד טוב ממנו, ויפה דנו קל וחומר, אך מי יכול לעמוד בזה כי אם גדולי ישראל, ויצאה בת קול כולכם מזומנים לחיי העולם הבא, העיד הקב"ה עליהם שאחד מהם לא נעדר שאכל שלא כראוי ע"ש.

ועל פי דרכו יש לומר עוד, דהנה בגמרא (יבמות לט:) איתא, בראשונה שהיו מתכוונים לשם מצוה, מצות יבום קודמת למצות חליצה, ועכשיו שאין מתכוונים לשם מצוה, אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום. אמר רמי בר חמא אמר רבי יצחק חזרו לומר מצות יבום קודמת למצות חליצה. אמר ליה רב נחמן בר יצחק אכשור דרי [בתמיה, וכי נתכשרו הדורות], ומשני מעיקרא סברי לה כאבא שאול ולבסוף סברי לה כרבנן. דתניא אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי ולשום אישות ולשום דבר אחר, כאילו פוגע בערוה, וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר. וחכמים אומרים יבמה יבא עליה (דברים כה-ה) מכל מקום ע"כ.

ולכאורה נידון דידן, כאשר אוכלין ביום הכיפורים, דמצות אכילה בשמחת הבית דוחה חיוב כרת

של יום הכיפורים, דומה למצות יבום שדוחה החיוב כרת של אשת אח. ולדעת אבא שאול אין חיוב כרת נדחה רק כשמקיים המצוה כולו לשם שמים. אבל לחכמים נדחה חיוב כרת של אשת אח, בכל אופן שמקיים המצוה, גם שלא לשם שמים. וכיון שדין זה לא היה ברור בבית המדרש, דמעיקרא סברי כאבא שאול ולבסוף כחכמים, על כן מתחלה אכלו ביום הכיפורים דסמכו על שיטת חכמים, ושוב היו דואגים דלמא הלכתא כאבא שאול. - ואף דהתם דרשו בזה קראי, דאבא שאול דרש ויבמה רק למצוה, וחכמים דרשו יבמה יבא עליה מכל מקום, עם כל זה יתכן שגילתה שם תורה לכל כיוצא בזה, אי חיוב כרת נדחה כאשר עושהו שלא לשם שמים.

אמנם יש לדון בזה גם לאבא שאול גופיה, דמבואר בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן קלח) דאבא שאול מיירי רק באופן שאין הכוונה לשם מצוה כלל, אלא לשם דבר האחר בלבד, אבל אם כוונתו גם לשם מצוה, אין קפידא ע"ש. ואם כן כאן בודאי כיוונו כל ישראל לשמחת החינוך, אלא שיתכן שנתערב בהם גם הנאת גשמי, וזה לא מעכב גם לאבא שאול. ונסתפקו אז בני ישראל בזה, דאולי גם כשמעורב כוונה שלא לשם מצוה, גם כן אוסר אבא שאול. [וכמו שנראה מפשטות דברי הירושלמי דלהלן שרבי יוסי בעל בסדין למעט הנאתו]. - וזה היה דאגתם, כי באמת הם השוו מצוה לקרבן, ואם קרבן דוחה שבת, צורך מצוה דוחה גם כן, אבל יתכן שזהו רק כאשר מכיין כולו לשם שמים, ובשלמא קרבן שדוחה שבת דצורך גבוה היא, ואין בה הנאת הגוף, בודאי דהקרבנות היא לשם שמים. לא כן הכא דצורך הדיוט הוא, ויתכן בה כוונה שלא לשם שמים.

גם יש לדון עוד, דמבואר בנמוקי יוסף (להלן ג:) דמן התורה גם לאבא שאול כאשר אינו מכיין למצוה, יש כאן מצות יבום ונקנית היבמה להיבם, אלא מדרבנן נחשב הדבר כפגיעה באיסור אשת אח ע"ש. ודלא כדעת הרמב"ן (שם) דמדין תורה נחשב כפוגע באיסור ערוה. ואם כן כאן בימי שלמה, שעדיין לא אסרו רבנן, אין איסור יום

הכיפורים גם אם לא כווננו לשמים, אך שוב חששו אולי זהו דין מן התורה וכסברת הרמב"ן.

*

ושוב יש לדון גם להיפוך, דאולי גם לרבנן שהתירו ביבום שלא לכוונת המצוה, מכל מקום ביום כיפורים לא הותר רק בכוונה לשם שמים. והוא דבקובץ הערות (יבמות בהשמטות לסימן לו) הביא משו"ת הרמב"ם הנדפס מחדש (ירושלים תרצ"ד) סימן ק"ע [והובאה בשו"ת מהר"מ אלשקר סימן עט] וז"ל, וכבר ידעתם מסקנת פסק ההלכה כי מצות יבום קודמת למצות חליצה, ואפילו אינו מתכוין לשם מצוה אלא לשם נוי או לשם ממון, מפני שאחר שמת בלא בנים, הותרה לאחיו ונסתלק איסור הערוה בכלל, כחכמים. אמנם לסברת אבא שאול, מצות חליצה קודמת, היותו סובר שאיסור אשת אח דחוי מפני היבום, ואם כוונתו לדבר אחר, נעשה פוגע בערוה עכ"ל.

ולפי זה טעם החכמים דמתירין, דסבירא להו דבמיתת האח נסתלקה ממנה איסור ערוה לגבי האחים, ואין כאן עוד שום לאו. מה שאין כן ביום הכיפורים שחיוב העינוי במקומה עומדת, אלא שהמצוה דוחה הלאו, צריכה להיות כולו לשם מצוה, ואם לא כן פוגע באיסור.

ובזה היה נראה לבאר מחלוקת הבבלי והירושלמי, במה דאיתא בגמרא (שבת קיח:) אמר רבי יוסי חמש בעילות בעלתי ונטעתי חמשה ארזים בישראל, ומאן אינון, רבי ישמעאל ברבי יוסי וכו'. ופריך למימרא דרבי יוסי מצות עונה לא קיים, ומשני אימא חמש בעילות בעלתי ושנית ע"כ. ובתוספות שם דבירושלמי (יבמות א-א) משני דיבמות היו, ולא רצה לקיים בהן מצות עונה, אלא רק כדי לקיים מצות יבום, דהיינו ביאה ראשונה ע"כ. והיינו דרבי יוסי היה סבור כאבא שאול, דנשאר על היבמה איסור ערוה לעולם, אלא שמצות יבום [שמותרת גם הביאות לאחריה] דוחה הלא תעשה של איסור ערוה, וכיון דצריכה להיות רק לשם מצוה, על כן ייבם אותה להקים שם לאחיו, וצמצם מחשבתו לשמים, אבל

אחר זה גרשם להפטר ממצות עונה, מחשש שלא יכשל במחשבת איסור. אמנם גמרא דידן סבירא להו כחכמים, דאיסור ערוה פקעה תיכף במיתת בעלה, ושוב אינו פוגע עוד בערוה, ועל כן אי אפשר לתרץ דיבמות היו.

וא דגמרא דידן סבירא דאפילו לאבא שאול אין חשש רק בביאה ראשונה ולא אחר זה, דמבואר בגמרא (כתובות פב.) דיבמה שגירשה בגט יוכל להחזירה, דמהו דתימא מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה והשתא תיקום עליה באיסור אשת אח, אמר קרא (דברים כה-ה) ולקחה לו לאשה, כיון שלקחה נעשית כאשתו. ובתוספות שם (ד"ה מהו) הא פשיטא דכשיבמה מותר לבא עליה ביאות הרבה כמו שירצה, ולית לן למימר מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה בביאה ראשונה, דסברא הוא דלא אמר רחמנא ויבמה כדי לגרשה לאלתר, אבל בנישואי אחריני אימא תיקום באיסור אשת אח ע"כ. ולכן בגמרא דידן לא משני שהיו יבמות, שכיון דלקחה נעשית כאשתו, ואין צריכין עוד כוונת מצוה. ולדעת הירושלמי צריכין לומר, דהגם שהותר לבוא עליה כמו שירצה, זהו רק בשביל דעשה דיבום דוחה תמיד איסור הערוה, ועל כן חשש רבי יוסי ובעל רק ביאה ראשונה ושוב גירש אותם.

*

והנה במה שאמר אבא שאול, הכונס את יבמתו לשם נוי ולשום דבר אחר, כאילו פוגע בערוה, פירשו המפרשים לשום ממון. והכוונה דהכתוב אומר ביבום, יקום על שם אחיו המת (דברים כה-ו), ודרשו חז"ל (יבמות כד.) לנחלה [שיקום היבם על שם אחיו לנחול נחלתו, ולא יחלקו אחיו עמו] ע"כ. והיינו דסדר הרגיל הוא, שמי שמת בלא בנים אביו יורשו, ואם אביו מת, אחיו מאביו מתחלקים בנחלתו, והמייבם אשת המת, הוא לבד זוכה בכל הנחלה. ואם כן אם אחיו המת היה עושר אדיר, והיבם עני ואביו, יתכן שירצה לייבמה לזכות בריבוי ההון של הנחלה. [וכמו כן כאשר היבם הוא פנוי בחור בא בשנים, ולא עלתה בידו למצוא זיווג הגון, ועתה בא יבמה זו תחת ידו, ומשתוקק לכונסה גם בלי מצות יבום]. ואם כן יש לפנינו נסיון גדול,

שהרי מצות יבום לפניו, ובקל יוכל יצרו לפתותו שמכוין לשם מצוה. ומכל מקום כובש יצרו, ונותן חליצה תחת יבום, שמוותר לכונסה, ומפסיד הון רב שהיה יכול לזכות.

והכתוב אומר במצות חליצה (שם כה-ז) ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה וגו' לא 'אבה' יבמי. וקראו לו זקני עירו ודברו אליו, ועמד ואמר לא 'חפצתי' לקחתה. וביאר בחתם סופר (שם קב.) מאי טעמא שינה הלשון, היא אמרה לא אבה, והוא לא חפצתי, לימא נמי לא אביתי. אלא אבה ואביתי מלשון תאוה וחשק, אמנם חפץ הוא בלי טעם, כי אין טעם לרצון וחפץ. והנה האשה חושדת אותו וטוענת עליו לא 'אבה' יבמי, אין לו אהבה ותאוה, על כן אינו מייבם. והוא מתנצל ואומר, אדרבה אביתי ויש לי אהבה, אך לא אוכל לעמוד בעצמי לייבם בחפץ בלי שום תאוה, והיינו לא חפצתי אך אביתי, ומפני זה לא אייבם שלא אכשל ח"ו ע"כ.

ומסיים עלה בחתם סופר, ומכל מקום היא ירקה בפניו, איך מבניו של אברהם אבינו, ומתלמידי משה רבינו, לא יכול לעמוד על עצמו לכבוש תאותו ולבעול בחפץ בלי תאוה ע"כ. והכפיל הדברים בדרשות חתם סופר (לז' אדר קנג: ובנדמ"ח דרוש טז שב.), וזה לשונו, כי בודאי עיקר מצוה ביבום, אך שיהיה כל מחשבתו ומגמתו לשם מצוה ולא יהנה גופו כלל, שלא יפגע בערוה ח"ו. ואם אינו יכול לעמוד בנפשו, אף על פי שיש לו עבירה בזה, מכל מקום מוטב לו לחלוץ ויהיה מגונה, מאשר ח"ו יפגע בערוה שלא במקום מצוה. נמצא זה החולץ לפי אומדן דעתו שלא יכול לעמוד עצמו מליהנות יפה עשה שחולץ, ומכל מקום מגונה הוא, מי הוא מזרע ישראל הקדושים לא יהיה אמיץ לבו בגבורים לגבור על יצרו ולייבם בלי שום הנאה. ולזה רקקה בפניו, וקורין לו לגנאי בית חלוץ הנעל, על שלא עמד בנפשו, והוא סובל הבזיון הזה לשם שמים, ואהיה שוטה ובזוי כל ימי ולא אעבור עבירה אחת ח"ו ע"כ.

ובהערות (שם) ציין לשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן קנג) שכתב ששמע כן מפני מרן החתם סופר וצ"ל,

ובתוך דבריו מתבאר מה דאיתא במדרש (ב"ר מג-ט) שאמר אברהם אל מלך סדום, הרימותי ידי אל ה' וגו', אם מחוט ועד שרוך נעל, ואם אקח מכל אשר לך (יד-כב), אמר לו הקב"ה את אמרת ועד שרוך נעל, חייך שאני נותן לבניך מצות יבמה, וחליצה נעלו מעל רגלו ע"כ. ולכאורה מהו הזכות בזה, הלא אנו מבקשין שלא יצטרכו לחליצה. וגם לבאר מה דאיתא בשלחן ערוך (אה"ע סימן קסט-נז) כשיעמדו יאמר הרב, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו במצות וחוקים של אברהם אבינו, והוא לרמוז על דברי המדרש הנ"ל.

אך הענין הוא כפי מה שנתבאר, כי לפעמים יש נסיון גדול לוותר על מצות יבום ולבחור בחליצה, כי יהיה לו הפסד הון רב. אמנם מצינו באברהם שהדריך בענין זה דרך לבניו אחריו, שלא רצה ליקח מרכוש סדום אפילו חוט ושרוך נעל, כי חשש על התוצאות מרכוש זה, שלא יכשל בה, ובחר לוותר על הון רב, כדי שלא יהא לו נסיון לסור מדרכי ה'. ומדה זו הנחיל לבניו אחריו, שכאשר תבוא לידם מצות יבום, וייראו לנפשם אולי לא יוכלו לכונן לשם שמים, יהא להם כח זה לוותר על כל הון, ולא להיות רשע לפני ה'. ואם כן חליצה זו שחולץ כעת במסירת נפש, זהו מכחו של אותו זקן אברהם, ועל כן מזכירין זאת בהברכה אשר קדשנו במצותיו וצונו במצות וחוקים של אברהם. ועם כל זאת יורקין בפניו, עבור שלא זכה להתעלות יותר, שיוכל לקיים מצות ה' של יבום בלתי לה' לבדו, ולסלק ממחשבתו שאר התועליות הגשמיים שיגיע לו ממנה.

ונסיים בברכה, כמו שבחינוך בית המקדש בימי שלמה נמשכה ברכה לישראל, להפקד כל אחד בבנים. כן בימי חנוכה שגם אז חינכו הבית מחדש, יש הארה זו, שעשה נסים לאבותינו בימים ההם 'בזמן הזה'. ויפקוד ה' כל חשוכי בנים בזרעא חייא וקיימא, ולראות נחת דקדושה כל אחד ואחד מבניו ובני ביתו, עדי נזכה לראות בישועתן של ישראל בביאת בן דוד בב"א. ■